VÄSTERBOTTENS MUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT

Arkeologisk dokumentation och undersökning av boplatsgropar

med anledning av planerad bergtäkt på fastigheten Långbränna 1:12, Umeå sn & kn. Västerbottens län

Västerbottens museum/ Uppdragsverksamheten
Berit Andersson & Erik Sandén 2010 Dnr 716/09

Innehåll

Administrativa uppgifter 1

Inledning 1

Sammanfattning 1

Syfte 2

Undersökningsområdet 2

Fornlämningsbild 2

Metod 3

Resultat 3

Litteratur 6

Beskrivningar 7

Administrativa uppgifter

Beställare	Skanska Sverige AB, Asfalt och Betong Norr
Kartblad	21K 0c
Fastighet	Långbränna 1:12
Vbm dnr	716/09
Lst dnr	431-14320-2009
Planering arkivsök	2010-04-23 - 27 (1,5 dv)
Utredningsperiod	2010-05-24 - 27
Dagverken fält	9
Dagsverken rapport	4

Inledning

Med anledning av att Skanska Sverige AB, Asfalt och Betong Norr har planerat att återöppna och utvidga en äldre berg- och grustäkt på Rödberget, fastigheten Långbränna 1:12, Umeå kommun, har Västerbottens Museum AB genomfört en särskild undersökning av området enligt beslut från Länsstyrelsen kulturmiljö (Lst 431-14320-2009). Anledningen till undersökningen är att det inom berört område finns boplatsgropar i klapper på bergets norra och södra sida.

Fig 1. Röbergets belägenhet mellan Hissjön och Flurkmark. Boplatsgroparna har markerats med röda punkter.

Sammanfattning

En arkeologisk undersökning av boplatsgropar i klapper har genomförts inför planerad berg- och grustäkt på fastigheten Långbränna 1:12, Umeå kommun. Vid undersökningen påträffades ytterligare 7 boplatsgropar i klapper varav 4 ritades i plan och profil samt avvägdes. Tre av de nyfunna boplatsgroparna mättes in och beskrevs samt fotograferades. I många av groparna är gropens form närmast triangulär vilket, tillsammans med fyndet av en tallrot, kan tyda på att groparna är resultat av stubbtäkter. I två av groparna (en i vardera område, grop 6 & 12) lades

en profil i groparnas längdriktning (se Fig. 4 och sid 10 och 13). Därefter avlägsnades stenar i halva gropens botten i naturliga lager så att en profil genom gropen erhölls. Profilen dokumenterades med beskrivning och foto. Resultatet från undersökningen visar att groparna troligen var stubbtäktsgropar. I ett försök att erhålla en yngsta möjlig datering mättes de största kartlavarna på stenarna som ingår i groparnas konstruktion. Kartlavarnas storlek visar att den yngsta möjliga dateringen låg mellan ca 1700 och 1800 AD.

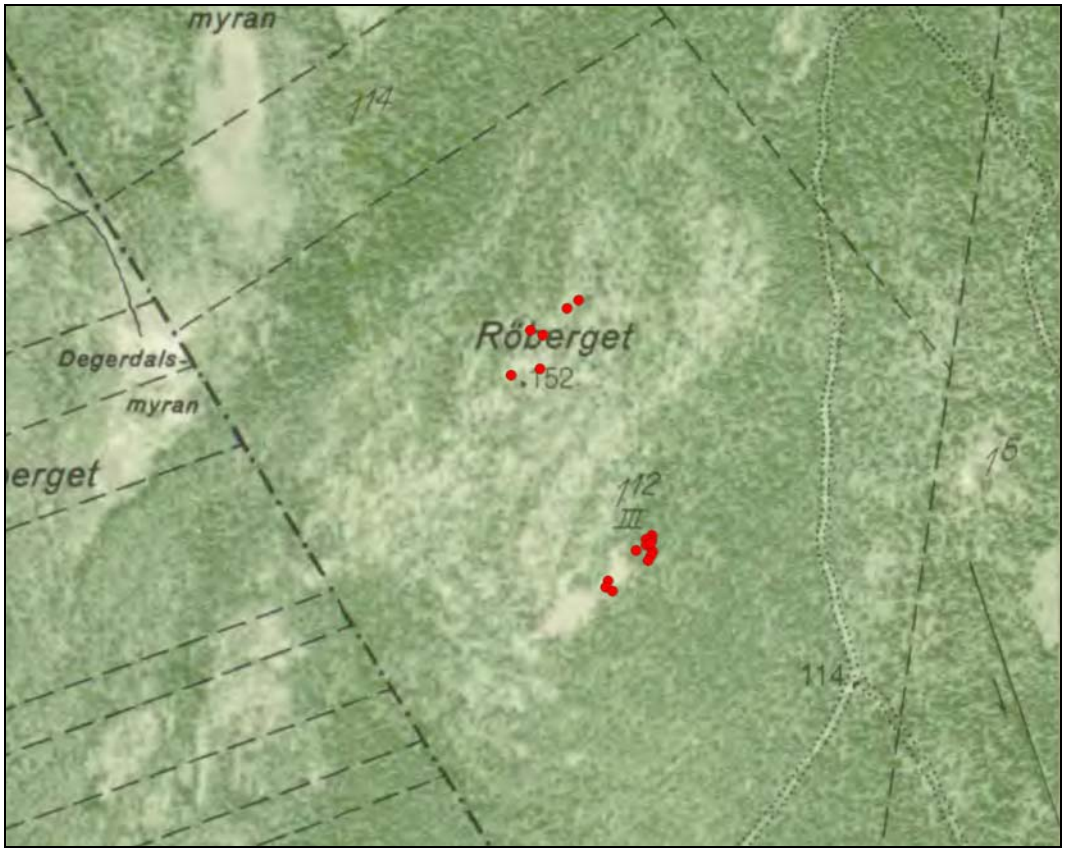

Fig . 2. De två grupperna med boplatsgropar i klapper. Den norra omfattar 6 gropar och den södra 11 gropar.

Syfte

Syftet med den arkeologiska undersökningen är att dokumentera fornlämningarna inför ett beslut om borttagning.

Undersökningsområdet

Rödberget är beläget ca 2,5 km SÖ om byn Flurkmark mellan Fällforsån och Tavelån (fig 1). Rödberget har två toppar varav den södra når upp till 152 meter över havet och utgörs huvudsakligen av kalt berg och svallat material. Berget är beväxt med gles tallskog förutom i mindre områden med klapperstensfält. Innan undersökningen fanns på bergets sidor två grupper med boplatsgropar i klapper. På bergets norra sida var en grupp med 3 boplatsgropar och på bergets södra sida var en grupp med 7 boplatsgropar som omfattades av undersökningen.

Fornlämningsbild

Inom en radie av 3 km runt Rödberget finns 1 boplats, 13 boplatsgropar i klapper, 1 boplatsvall i klapper, 2 fångstgropar, 2 fångstgropssystem, 2 tjärdalar, 1

kolbotten 2 kvarnlämningar, 1 såglämning, 3 stridsvärn samt 1 naturföremål/ bildning med tradition registrerade i fornlämningsregistret. Boplatsgroparna i klapper återfinns främst på bergen i närheten och fångstgroparna är i huvudsak belägna i sadellägen mellan bergen. Boplatsgroparna funktion är dåligt känd, men en tolkning är att de varit förvaringsgropar. Fångstgroparna är lämningar efter älgjakt och kan ha använts från förhistorisk tid fram till 1800-talet. Tjärdalarna och kolbottnen speglar ett nyttjande av skogen under 1800 – 1900-tal. Kvarnlämningen och såglämningen ligger i anslutning till Fällforsån och Tavelån och har varit vattendrivna.

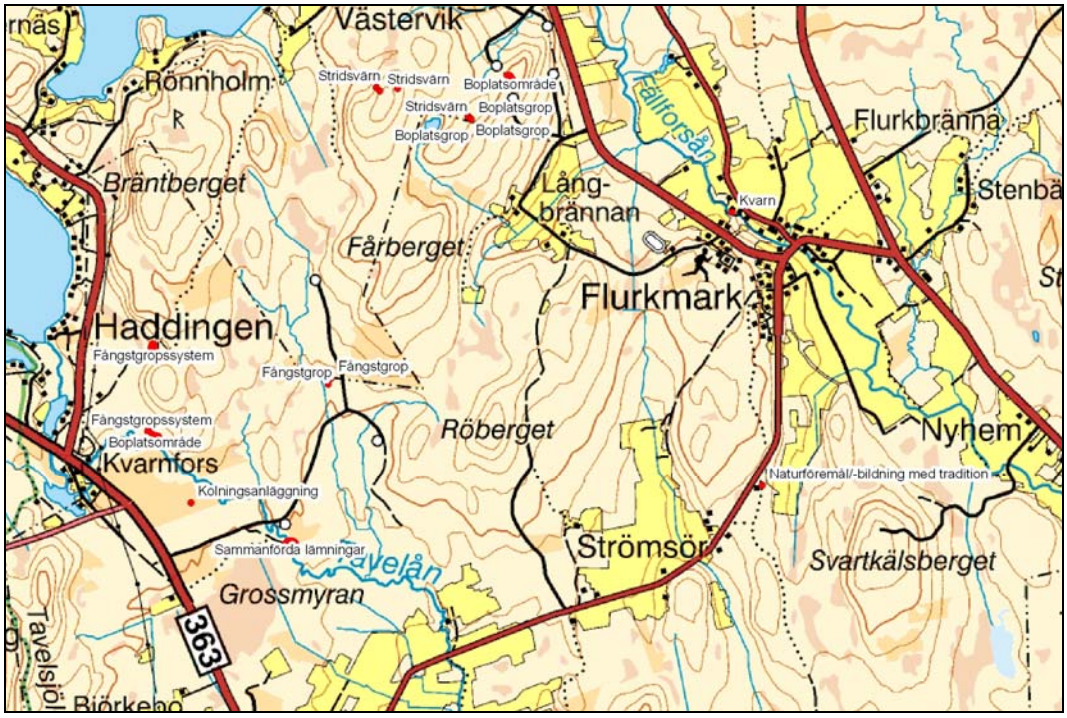

Fig . 3. Röberget med de lämningar som registrerats i närområdet.

Metod

Fältarbetet utfördes genom kartering med avvägningsinstrument av de 14 boplatsgroparna i klapper. Tre av de nyupptäckta boplatsgroparna beskrevs och fotograferades. Boplatsgroparnas form ritades i plan och profil samt fotograferades. I ett försök att erhålla en yngsta möjlig datering mättes de största kartlavarna på stenarna som ingår i groparnas konstruktion. I två av groparna (en i vardera område, grop 6 & 12) lades en profil (se Fig. 4 och sid 10 och 13). Därefter avlägsnades stenar i halva gropens botten i naturliga lager så att en profil genom gropen erhölls. Profilen med ev. konstruktionsdetaljer dokumenterades med beskrivning och foto. En mindre förhöjning av sten på en av strandvallarna undersöktes.

Resultat

Vid undersökningen påträffades ytterligare 7 boplatsgropar i klapper varav 4 ritades i plan och profil samt avvägdes. Tre av de nyfunna boplatsgroparna mättes in och beskrevs samt fotograferades. I två av groparna (en i vardera område, grop 6 & 12) lades en profil i groparnas längdriktning (se Fig. 4 och sid 10 och 13). Därefter avlägsnades stenar i halva gropens botten i naturliga lager så att en profil genom gropen erhölls. Profilen dokumenterades med beskrivning och foto. Resultatet från undersökningen visar att groparna troligen var stubbtäktsgropar. I

ett försök att erhålla en yngsta möjlig datering mättes de största kartlavarna på stenarna som ingår i groparnas konstruktion. Kartlavarnas storlek på stenar i de gropar som var möjliga att använda visar att den yngsta möjliga dateringen låg mellan ca 1700 och 1800 AD.

Kartering / beskrivning: De 17 boplatsgroparna som ingår i utredningsområdet har ett homogent utseende, 16 av groparna är mellan 3,5 – 5 m stora och 0,2 – 0,4 m djupa med rund – oval form (se sid 7 – 16). En av groparna (grop 12) avviker, den är drygt 7 meter stor och är 0,75 cm djup (se sid 13). I många av groparna är gropens form närmast triangulär, vilket kan tyda på att de är stubbtäktsgropar för tall, då tallen ofta har tre rötter åt sidorna och en pålrot.

Utgrävning: I två av de 17 boplatsgroparna (grop 6 & 12) genomfördes en mindre undersökning av groparnas bottenplan (se Fig. 4 och sid 10 och 13).

Grop 6: oval 3,8 x 3,2 m (N-S) bestående av en grop 1,7 x 1,2 m (N-S) och 0,2 m djup, ställvis omgiven av vall 1 – 1,5 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med en lite gran samt mossa.
I grop 6 avlägsnades en mindre gran och en nord-sydlig profil lades ut, torven avlägsnades i den västra halvan av gropen. Därefter plockades stenar bort lagervis. Ytlagret bestod av 0,3 – 0,5 m stora stenar. Efter avtorvning framstod gropens form tydligare, från vallen var profilen brant med ett område som sluttade flackare in mot mitten av gropen där det var markant djupare, i båda ändarna fanns större block. Detta syntes inte före avtorvning. Norra delen av den undersökta ytan uppvisar i stort sett samma bild som den södra förutom att det var något brantare. Detta kan ha lett till att någon större sten kan ha rullat från vallen ner i gropen.

Fig . 4. Profil genom grop 6 med de större stenarna i vallen samt de mindre stenarna och grus i mitten av gropen.

Efter två lager med större stenar blev andelen inblandning av småsten, upp till ca 5 cm, och grus påtaglig. I gropens djupaste del var delar av en förmultnad stubbe. Ingen blekjord kunde konstateras i gropen vilket kan tolkas som att gropen inte har någon hög ålder (forntid). Inga fynd av kol eller annat gjordes.

Grop 12: oval 7,5 x 7 m (N-S) bestående av en grop 3,5 x 2,5 (N-S) och 0,75 m djup vilken omges av vall 2 – 2,5 m bred och 0,2 – 0,3 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med mossa och lavar. I gropen (som även var den största boplatsgropen i fornlämningsområdet) lades en nord-sydlig profil och i den östra delen av gropens botten undersöktes en 2 x 0,5 m stor yta. Stenar plockades bort lagervis. I ytan var stenarna ca 15 – 50 cm stora. Ju längre ner man kom desto fler mindre stenar kom fram. I södra delen var det rikligt med 5 cm stora stenar vid 30 cm under gropens djupaste del. I botten på boplatsgropen fanns en mindre grop ca 0,6 x 0,4 m stor (NV-SÖ) och 0,3 m djup. I den djupaste delen av gropen var det rikligt med kol och sot mellan och runt stenarna. I anslutning till gropens djupaste del påträffades en förkolnad rotbit av tall. Roten var placerad lodrätt mellan stenar på ett sådant sätt att man kan anta att det var ursprungligt läge.

Båda groparna som undersöktes uppvisade, trots stor skillnad i storlek, stora likheter i konstruktion Båda groparna hade innanför vallen ett bottenplan som sluttade relativt svagt mot mitten där det fanns en tydlig nedgrävning med rester av rot eller stubbe. Detta talar för att groparna är ett resultat av stubbtäkt.

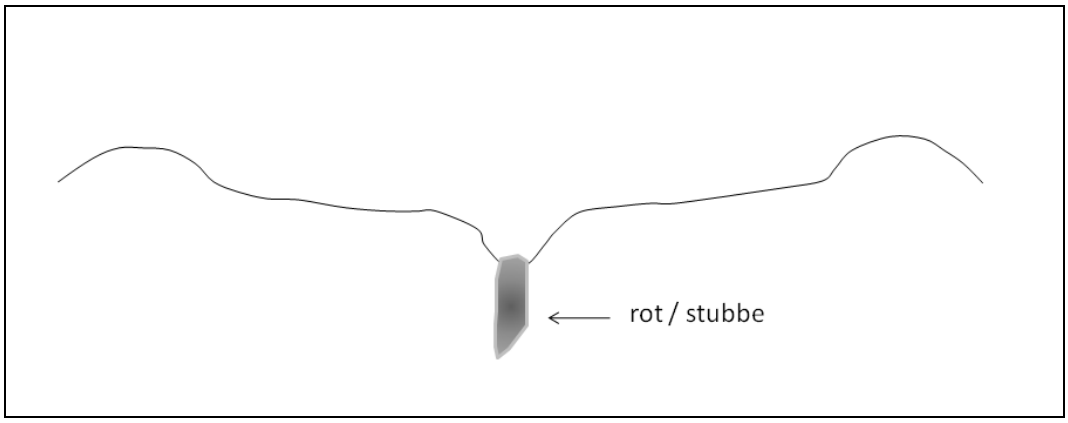

Fig. 5. Principskiss över de båda groparnas konstruktion i profil.

Mellan groparna 8 och 10 noterades en mindre oval stenförhöjning 2,7 x 1,7 m (NÖ-SV) och ca 0,1 m hög vilken även undersöktes. Förhöjningen hade antydan till kantkedja i SÖ och bestod av 0,2 - 0,45 m stora stenar med en större flat sten 30 x 36 cm i mitten. Inom ett 1 m stort område plockades två lager stenar bort för att undersöka om förhöjningen innehöll något annat än stenar, vilket den inte gjorde. Formationen var sannolikt helt naturlig.

Lavmätning: Ett sätt att arbeta med relativ kronologi på klapperstensfält är att se på tillväxten hos kartlavar (*Rhizocarpon geographicum*). Arkeologiska tillämpningar av detta har genomförts i Västerbottens län i kustområdena kring bland annat Bjuröklubb. Där jobbade man med dateringar av lämningar från järnålder och medeltid i klapperstensfält (Broadbent 1987).

I det norra området var groparna överväxta med mossor och bärris så där var det inte möjligt att hitta några kartlavar. I det södra området låg groparna mer öppet på klapperstenen så här var det möjligt att se kartlavar. Här var kartlavar möjliga att mäta på fyra av de åtta groparna. Där det var möjligt mättes diametern på den

största kartlaven dels i gropens botten men även på gropens vall. I två gropar fanns det 20 – 30 mm stora kartlavar i gropens botten. Kartlavarna på de fyra groparnas vallar var mellan 20 – 60 mm stora.
Det föreligger en skillnad mellan lavarna storlek på groparnas vallar och botten jämfört med omgivande klappersten. Detta betyder att lavarna kan användas i dateringsresonemanget. Om man antar att groparna legat opåverkade efter att de anlagts och inte varit täckta av annan vegetation ger lavarnas storlek en yngsta möjlig datering till ca 1700- 1800 AD (Broadbent, N. 1987:33, fig 16). En sådan datering stämmer även väl överens med en tolkning där groparna är spår av stubbtäkt för tjärbränning.

Fig. 6. Vy över utredningsområdets södra del där boplatsgroparna ligger i närheten av den stora granen till höger i bild.

Litteratur

Broadbent. N. 1987 Lichenometry and archaeology – Testing of lichen chronology on the Swedish North Bothnian Coast. Center for arctic cultural research. Research reports No. 2

Beskrivningar

Beskrivning norra delen: Inom ett 110 x 40 m (NV-SÖ) stort område är 6 boplatsgropar i klapper. Terräng: Svagt NV-sluttande skogbeväxt klapper med strandvallar och berg i dagen i V – SV och grustäkt i NÖ.

Fig . 5. Flygfoto över Röbergets norra del med de 6 groparna markerade med röda prickar. Grustäkten som skall utvidgas syns i norr.

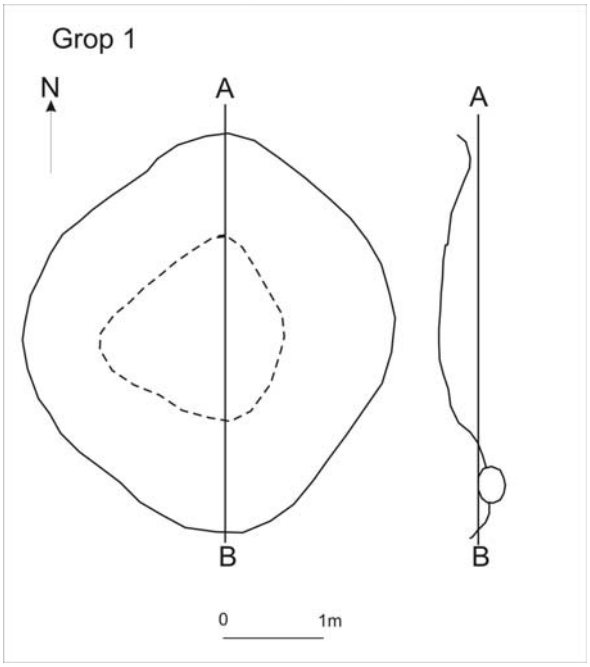

Grop 1: oval 4,2 x 3,5 (N-S) bestående av grop 2 x 1 m (N-S) och 0,2 m djup vilken omges av vall 0,8 – 1,2 m bred och 0,1-0,2 m hög av 0,2 – 0,5m stora stenar. Beväxt med 3 granar samt mossa.

Koordinater RT90: 7103368 / 1714501

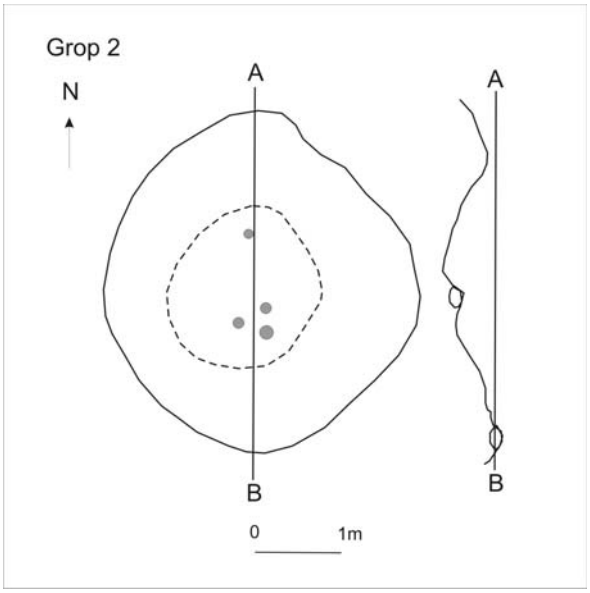

Grop 2: oval 3,8 x 3,4 m (N-S) bestående av en grop 2 x 1,2 m (N-S) och 0,2-0,3 m djup vilken omges av vall 1,2 -1,5m bred och 0,1 – 0,2m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med 4 granar och mossa.
KoordinaterRT90: 7103360 / 1714489

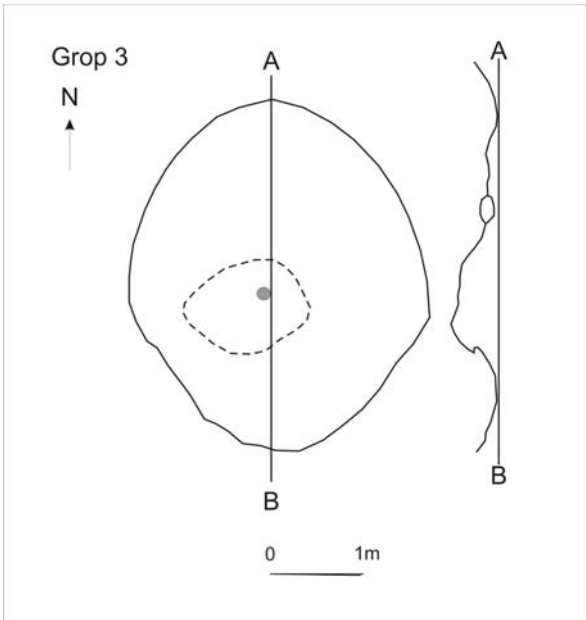

Grop 3: rund 3,6 m i diameter bestående av en grop 1 m i diameter och 0,2 m djup, omgiven av vall 1,2 – 1,5 m bred och 0,2 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med 1 björk, mossa och lavar.
KoordinaterRT90: 7103332 / 1714464

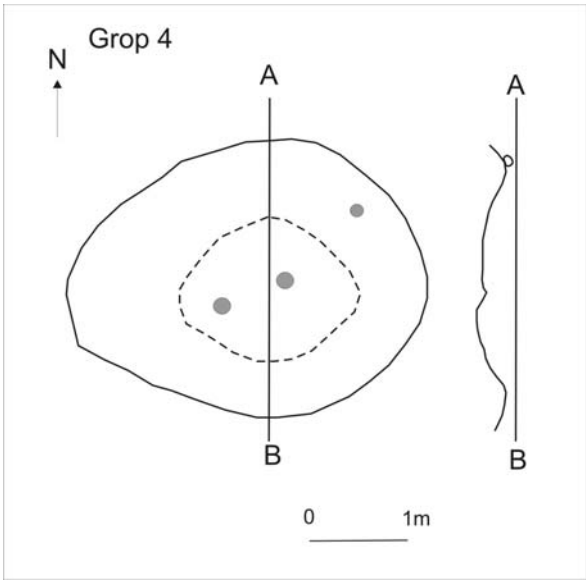

Grop 4: oval 3,8 x 3 m (NÖ-SV) bestående av en grop 1,7 x 2 m (NV-SÖ) och 0,1 – 0,2 m djup, ställvis omgiven av vall 1,5 – 2m bred och 0,1 m hög av 0,2 – 0,4 m stora stenar. Beväxt med 2 björkar, 1 gran, mossa och lavar.
KoordinaterRT90: 7103337 / 1714451

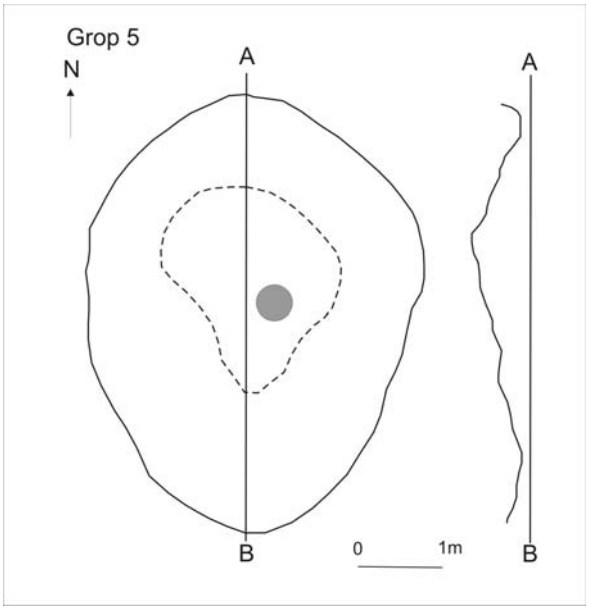

Grop 5: rund 5 m i diameter bestående av en grop 2,5 m i diameter och 0,3 – 0,4 m djup, omgiven av vall 2 – 2,5 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med 2 granar, blåbärsris och mossa. KoordinaterRT90: 7103291 / 1714431

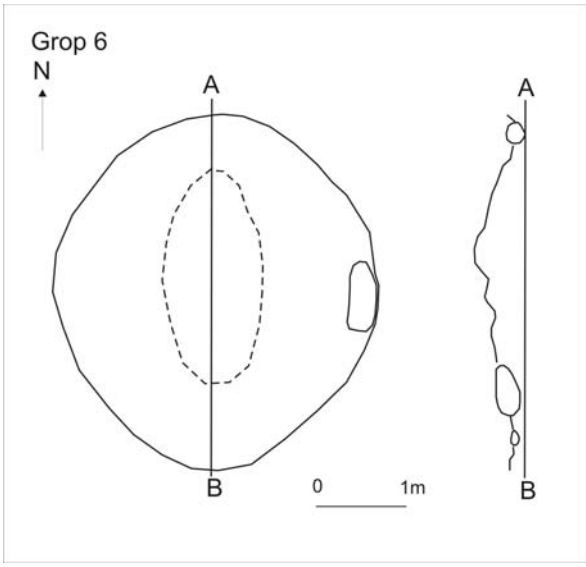

Grop 6: oval 3,8 x 3,2 m (N-S) bestående av en grop 1,7 x 1,2 m (N-S) och 0,2 m djup, ställvis omgiven av vall 1 – 1,5 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med en lite gran samt mossa. KoordinaterRT90: 7103298 / 1714461

Beskrivning södra delen: Inom ett 150 x 40 m (NÖ-SV) stort område är 13 gropar i klapper, varav 2 ligger utanför utredningsområdet. Terräng: Svagt SÖ-sluttande delvis skogbeväxt klapperstensfält med strandvallar. Berg i dagen i N – NV och skogsmark i S – SÖ samt ytterligare klapperstensfält i V.

Fig . 6. Flygfoto över Röbergets södra del med de 11 groparna markerade med röda prickar.

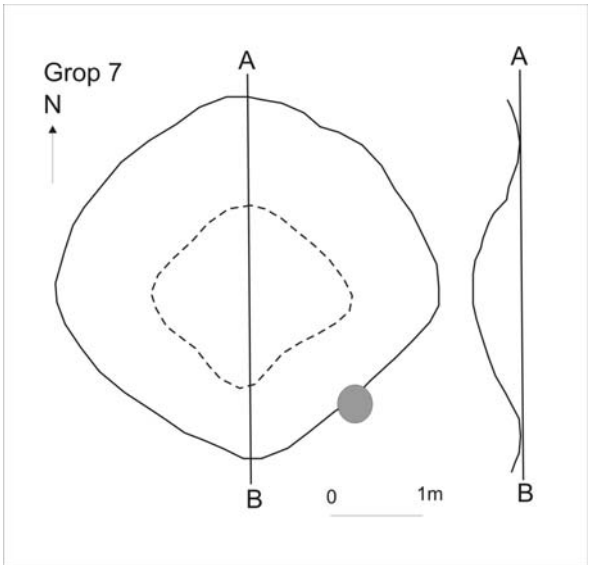

Grop 7: rund 4 m i diameter bestående av en grop 2 m i diameter och 0,5 m djup, omgiven av vall 0,8 – 1,2 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,4 m stora stenar. Beväxt med en tall i vallens SÖ del samt mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103128 / 1714576
Lavstorlek: Inga lavar i gropens botten, 20 – 40 mm stora lavar på vallen.

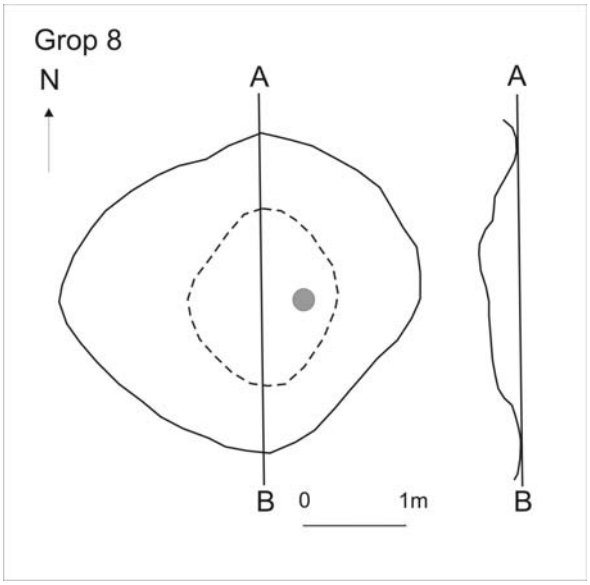

Grop 8: närmast rund 3,5 m i diameter bestående av en grop 1,5 m i diameter och 0,4 m djup, omgiven av vall 0,8 – 1,2 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,4 m stora stenar. Beväxt med 1 björk, mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103123 / 1714576

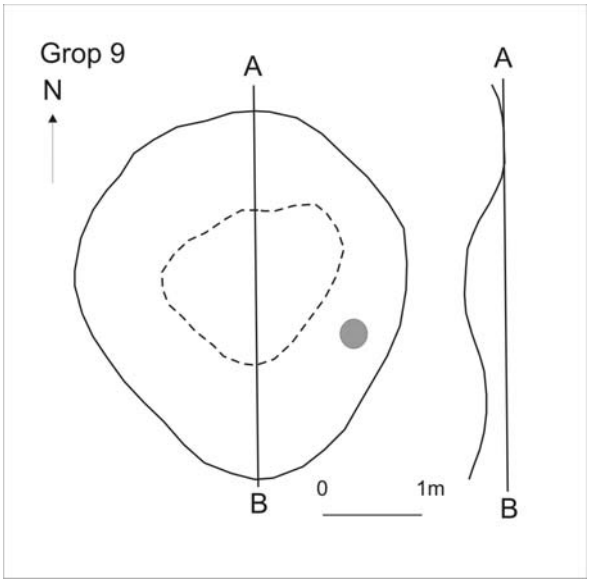

Grop 9: oval 3,6 x 3,2 m (N-S) bestående av grop 1,7 m i diameter och 0,4 m djup, omgiven av vall 0,7 – 1 m bred och 0,1 m hög av 0,2 – 0,4 m stora stenar. Beväxt med en tall mossa och lavar.
KoordinaterRT90: 7103124 / 1714570

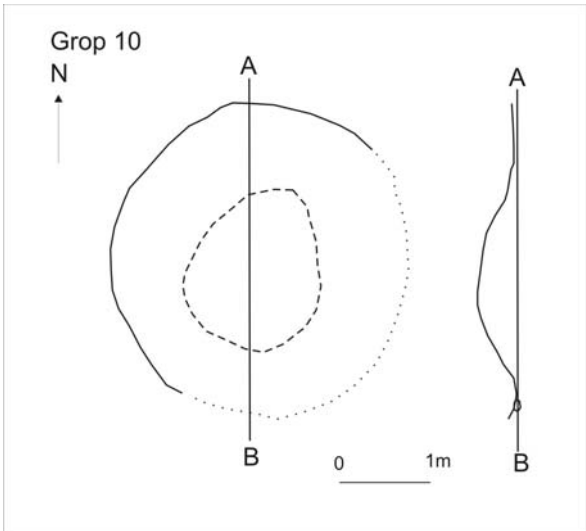

Grop 10: närmast rund 3,5 m i diameter bestående av grop 1,5 m i diameter och 0,4 m djup, ställvis omgiven av vall 0,8 – 1 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,4 m stora stenar. Beväxt med mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103118 / 1714570
Lavstorlek: Inga lavar i gropens botten, på vallen 30 – 60 mm.

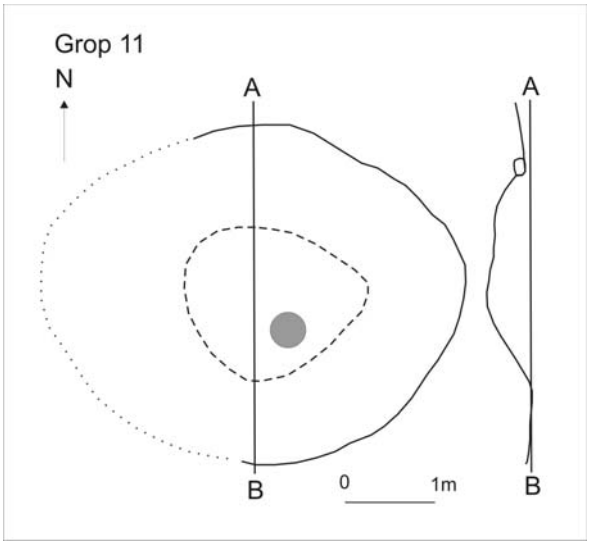

Grop 11: oval 4,5 x 3,6 m (Ö-V) bestående av grop 2 x 1,6 m (Ö-V) och 0,4 m djup, ställvis omgiven av vall 1 – 1,2 m bred och 0,1 – 0,2 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med en stor gran i mitten samt mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103112 / 1714577

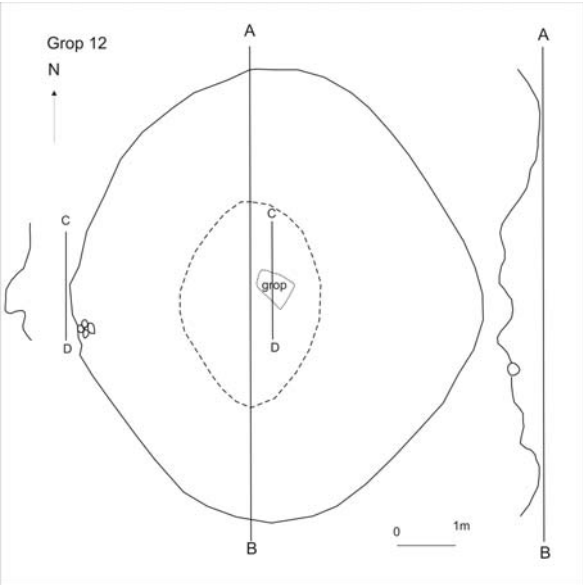

Grop 12: oval 7,5 x 7 m (N-S) bestående av en grop 3,5 x 2,5 (N-S) och 0,75 m djup vilken omges av vall 2 – 2,5 m bred och 0,2 – 0,3 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med mossa och lavar.
KoordinaterRT90: 7103107 / 1714575
Lavstorlek: I gropens botten 25 - 30 mm, på vallen 40 – 50 mm.

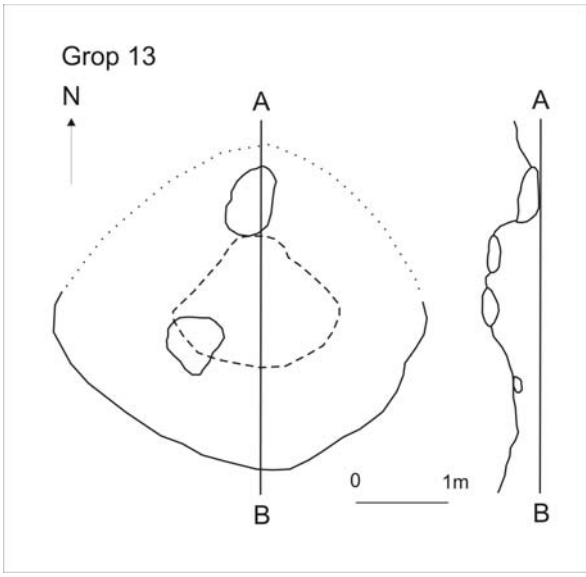

Grop 13: närmast rund 3,6 m i diameter bestående av grop 1,5 m i diameter och 0,3 – 0,4 m djup vilken ställvis omges av vall 1 – 1,2 m bred och 0,1 – 0,3 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103102 / 1714572
Lavstorlek: I gropens botten 20 – 25 mm, på vallen 40 – 50 mm. Utanför gropen 90 – 170 mm.

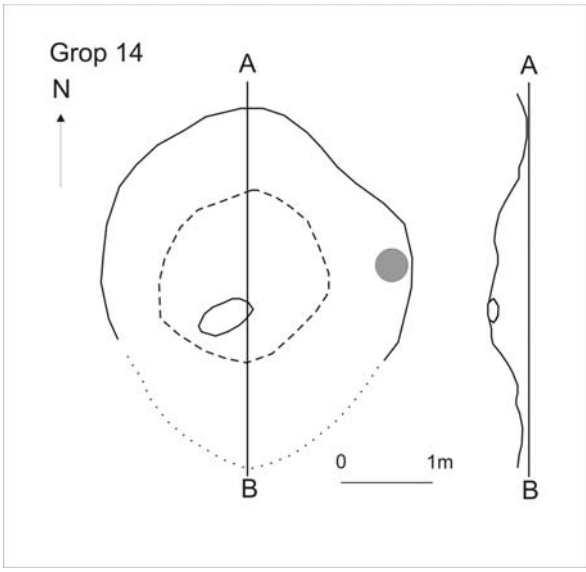

Grop 14: närmast rund 3,5 m i diameter bestående av grop 1,7 m i diameter och 0,3 m djup, ställvis omgiven av vall 0,5 – 1,2 m bred och 0,1 – 0,2 m hög. Beväxt med en tall, gropen helt övermossad.
KoordinaterRT90: 7103113 / 1714560

Grop 15: rund 3,5 m i diameter bestående av en grop 1,2 m i diameter och 0,2 m djup vilken omges av vall 1,1 – 1,2 m bred och 0,1 m hög av 0,1 – 0,4 m stora stenar. Beväxt med 2 tallar, bärris, mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103081 / 1714531

Grop 16: närmast rund 6 m i diameter bestående av en grop 1,5 m i diameter och 0,3 m djup vilken omges av vall 2 – 2,5 m bred och 0,2 m hög av 0,2 – 0,5 m stora stenar. Beväxt med mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103075 / 1714528

Grop 17: rund 4,5 m i diameter bestående av en grop 1,2 m i diameter och 0,1 – 0,2 m djup, vilken omges av vall 1 – 1,5 m bred och 0,1 m hög av 0,2 – 0,4 m stora delvis övermossade stenar. Beväxt med 1 gran, 1 tall samt mossa och lavar. KoordinaterRT90: 7103071 / 1714536

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vbm.se
www.vbm.se